

Онегін

Київський академічний театр на Печерську. Вистава «Онегін»

Сергій Васильєв:

Жанр своєї роботи творці вистави «Онегін» визначили як «романтична неокласика» – і в цьому формулюванні наявні як стримана патетика, так і значна частка іронії. Власне, певна новизна спектаклю й полягає в апробуванні сучасних способів прочитання класичних текстів, обтяжених численними трактуваннями, зашкарубленими хрестоматійними уявленнями та, будьмо відверті, часто просто чужим нинішньому глядачеві самим стилем авторського мислення та мови.

У Київському театрі на Печерську застосували нестандартні форми комунікації з аудиторією. Йдеться, між іншим, не про формальне залучення публіки до дії, такого інтерактивну зараз хоч греблю гати (втім слід зауважити, що безпосередній діалог із глядачами актори в «Онегіні» налагоджують чудово – дружньо, ненастирливо, невимушено). Суттєво якраз те, як у виставі маніпулюють з літературним матеріалом, як часом свідомо профанують роман у віршах Пушкіна, доповнюючи його творами інших поетів, а то й просто чарівливими відсебеньками або відвертою прозою життя, як, наприклад, в епізоді читання Ольгою банальних міщанських привітань Тетяні на день народження.

Саме в такому відхищенні тексту від патини й полягає оригінальність задуму спектаклю. Старий твір, ніби спрощуючись, натомість «одомашнюється», привласнюється сучасними виконавцями, не втрачаючи при тому ваги своєї проблематики.

Важливо додати, що класичний (або «неокласичний», якщо так подобається театрові) спосіб донесення слова та й цілком логічне викладення сюжету початку XIX сторіччя упаковані в архімодерну, явно технологічної ери форму. Насамперед варто відзначити доречність і винахідливість відео. Деякі епізоди, скажімо, пересиченості порожнім світським життям і втоми від механічної розкоші з гурманством і балериною-коханкою Євгенія, просто експоновані на екрані.

Тло побутової історії часом набуває сюрреалістичного вигляду. Цьому відчуженню сприяє і музична партитура, де тужливий стогін віолончелі змінюється холодним електронним саундом. Режисери вистави Ольга Ларіна та Денис Мартинов разом зі сценографом Дмитром Костюминським прекрасно освоюють простір, фактично використовуючи лише довгий стіл і кілька стільців. Але вони слугують не лише для інтер'єрних сцен, а можуть, завдяки апелюванню до уяви глядача, перетворитися, наприклад, на алею саду в маєтку Ларіних.

Окремо треба сказати й про акторів, спосіб їхнього існування на сцені. Це навмисне стримана, акуратна, але дуже тонка гра. Персонаж стає для виконавця наче маріонеткою, сказати точніше, тантамарескою. Він буквально притиснутий до актора, але не оволодіває ним. Актор постійно тримає дистанцію між собою та героєм, однак вона мінімальна, ніби створена для добродушного, співчутливого коментаря.

Безперечно, «Онегін» за всієї своєї позірної демократичності й простоти – вистава дуже витончена, пастельна і химерична за сценічною лексикою. Але вона дає приклад того, як можна втілювати на сцені класичну літературу, не топчучи та не топлячи її. І залишатися сучасним, реабілітуючи антикварні почуття. Це забезпечує цій роботі місце серед найкращих вистав України.

Олег Вергеліс:

Великий пушкінський роман перенесено в обмежений простір Театру на Печерську, а за режисуру в цьому проєкті відповідають актори – Денис Мартинов, Ольга Ларіна. Певним чином це і визначає настрій спектаклю, його сценічний стиль – підкреслена манірність, акторський самовияв, зайва сентиментальність, відсутність хоча би «метамодерної» іронії, адже онегінську тему сприймаєш вже у третьому тисячолітті.

Попри все, у виставі є сильна акторська робота – Руслан Сокольник у ролі Онегіна, який існує ніби в своїх особистих сценічних ритмах, дещо поза цією акторською виставою.

Спектакль, звісно, може розглядатися як пошуковий акторський експеримент на основі російської класики XIX століття, але, очевидно, не є серед найкращих українських постановок минулого року.

Ганна Веселовська:

Своєчасність та актуальність звернення до роману у віршах Олександра Пушкіна «Євгеній Онегін» постановочної групи Театру на Печерську особисто для мене є найбільшою проблемою цієї вистави. Винятковість художнього рівня цього тексту є незаперечною, але ж його проблематика, безпосередньо пов'язана з життям російської аристократії першої половини XIX століття, надто відчужена від реальії сучасної України.

Іще одна річ, яка значно ускладнює сприйняття цього твору – це те, що він є, за влучним визначенням, «енциклопедією російського життя». На відміну від інших класичних текстів, пушкінський «Євгеній Онегін» доволі конкретно відтворює обставини життя тогочасного російського дворянства. Автор торкається і подробиць побуту (як сваталися, що подавали на стіл), і політичних течій (тавро фармазона на Онегіні) – тобто всього того, що сучасній людині практично невідомо, що їй треба пояснювати. Виникає питання: «Для чого?»

Вочевидь постановники вистави, а це авторський колектив із кількох осіб (Ольга Ларіна, Денис Мартинов, Руслан Сокольник, Дмитро Костюминський), були цілком свідомі того, що «енциклопедія російського життя» першої половини XIX століття сьогодні мало кого цікавить в Україні. Вони обирали цей текст, на мою думку, тому, що він їм просто дуже подобається, і тому, що він є приводом говорити про людські стосунки як про ма-

гію, з огляду на їхню непередбачуваність і неконтрольованість. До такого переконання спонукали передчуття, спогади, марення, сни героїв, котрі насправді їх ведуть по життю, а не прагматичні вчинки. Онегін, Ленський, Тетяна, Ольга – діти чуттєвої епохи Романтизму, часу, коли передрікання важили набагато більше за достовірну інформацію.

Пропоноване осмислення роману Пушкіна – доволі оригінальне, зважаючи на той намул реалізму, що ліг на текст упродовж позаминулого століття, хоча тлумачення Романтизму як доби надмірних почуттів і сподівань є цілком усталеним в естетиці. Справді ж інноваційним у цій виставі став спосіб показу чуттєвості, інколи іронічний, інколи ні, що здійснюється не так звичними акторськими засобами, як через комп'ютерні технології і їхню взаємодію з акторами.

Художня цілісність вистави «Онегін» у Театрі на Печерську виникає з упевненості постановників у тому, що форма, тип подачі тексту, представлення персонажів – це і є, зрештою, зміст. Манірністю, загадковістю поведінки, а не вимовленими словами дійові особи транслиують свої справжні наміри. У цьому є щось тваринне, оскільки тварина виражає настрій гарчанням, скавчанням, нападом тощо. Ключовим тут є візуальний ряд спектаклю, підготовлений Дмитром Костюминським.

Фантазмагоричні відеозображення відтворюють внутрішні межові стани героїв і фактично вказують глядачеві на силу емоцій, на жахи підсвідомості й бажань. Один із найпоказовіших моментів у цьому сенсі – сон Тетяни, який зазвичай банально переказують. У Театрі на Печерську вербальне перекривається візуальним, що, за всієї абстрактності, сприймається гостріше, ніж відомий текст.

Акторська майстерність у цій виставі викликає захоплення і насолоду. Враховуючи специфічність сценічного простору театру й постійне спілкування артистів із глядачем, виконавців можна порівняти з рибами в акваріумі, настільки невимушено вони обпливають небезпечні місця. Це риби різних видів, але існують вони в абсолютній гармонії – винятковому ансамблі. Про акторів, які грають у цій виставі, хочеться сказати, що вони мають чуття не тільки ліктя, а й вуха.

Окрім тонкості у відчутті простору та ансамблю, виконавцям притаманна виняткова стильність поведінки. Це виявляється в тому як вони носять одяг, як жінки повертають голову, як чоловіки подають руку. Завдяки цій стильності у виставі є щось від якісного історичного кінематографа, в якому деталі відіграють стрижневі функції створення атмосфери.

Насиченість візуальним рядом робить спектакль не лише ефектно переконливим, а ще й зручним для акторів. Це позбавляє їх необхідності фальшиво представляти почуття та ірреальність. Вони наче розчиняються у віртуальному просторі, поглинаються химерними зображеннями, їхня залежність від чогось магічного стає цілком очевидною, бо віртуальна реальність маніпулює живими людьми, як іграшками. Персонажі втрачають суб'єктність, тілесність і розчиняються у відео. Цей момент є ключовим сполучником вистави з сьогоденням.

Розчинення у віртуальній реальності – це прикмета нашого часу, а не XIX століття. Витлумачивши занурення у магію чуттів як відхід у віртуальну реальність, автори вистави таким чином провели паралелі між романтизмом і постмодернізмом.

Спектакль «Онегін» Театру на Печерську є одним із найвишуканіших і водночас високоінтелектуальних на українському кону 2017 року. Рівень акторської гри у ньому свідчить про появу модерної виконавської манери в Україні, більш природної, ніж традиційна акторська школа. Вважаю за потрібне включити виставу до шорт-листа фестивалю-премії «ГРА».

Анна Липківська:

Звернення театру до пушкінського «Євгенія Онегіна» в сучасній Україні по суті може мати під собою лише дві підстави. Або це певного роду демонстрація прихильності до російської класики, до тієї традиції, яка наразі руйнується, але має ще багато охоронців (як то кажуть, «со всеми вытекающими...»), або ж режисер/актори вбачають у цьому матеріалі можливість застосувати, навпаки, підхід нетрадиційний.

Щодо авторів вистави «Онегін» у Театрі на Печерську, беззаперечною є друга мотивація. Тим більше, що тут немає режисера та виконавців у стандартному «розподілі повноважень», а є тандем Ольга Ларіна – Денис Мартинов, які уже давно, чи поодиночі та з іншими партнерами (у «ПреКрасному» й «Пристрастях за "Ідіотом"»), чи укупі (в останніх роботах «Любов» і, власне, «Онегін», де до них приєднався Руслан Сокольник), створюють сценічні композиції з активним залученням професійного відеоарту й на базі авторської музики Дениса Мартинова.

Брати Стругацькі, Достоевський, Платон, Пушкін, тексти власних пісень – усе це підлягає сценічному від-рефлектовуванню, «вчуттєвленню», тестуванню, «обкатуванню» сучасними й надзвичайно креативними молодими людьми із «несучасною» та якоюсь «нетутешньо» серйозною заглибленістю у творчість.

Основний постановочний хід полягає в тому, що вистава не ілюструє пушкінський текст (він у ній взагалі поданий фрагментами, причому з перестановками), не просто переводить його у діалогічну форму навіть там, де він монологічний, а перетворює на інтертекст – «з виносками та посиланнями».

«Історію кохання Тетяни та Онегіна, яке могло б реалізуватися, але не реалізувалося, причому вони самі не розуміють, чому так сталося», Ольга Ларіна та Руслан Сокольник грають не як Пушкіна, а, швидше, як Чехова. Їхня розмова після її листа («Когда бы быть отцом, супругом...») стилістично й змістовно надзвичайно подібна до квінтесенції чеховської поезії – «освідчення Лопухіна та Варі, якого не відбулося».

Тільки от якщо персонажі Чехова марнували життя у трясині побуту, то герої цього «Онегіна» гайнують його у «посиланнях», відволіканнях, цитуванні чужого, «закриваннях» себе від інших. «Ігри інтровертів» – так можна було б сказати про них. Тут все існує ніби в режимі «виносок» з основного тексту: іронічні дискусії про вина та архітектурні стилі, кіновставки, як у соцмережах, де вони часто відкриваються самі по собі, перш ніж це вирішить зробити користувач... Так, розмову Тетяни з нянею знято, мовби в серіалі, коли до плану одного

персонажа надалі підмонтовується план його візаві, – тут у кадрі сама няня, голос Тетяни лише чути. Історія Онегіна подібна до комедійного безсловесного ролика для YouTube на тему «Як людина переситилася життям», причому останнє представлено продуктовими делікатесами, винами та звабними частинами жіночого тіла.

Вульгаризація мрій Тетяни про шлюб з Онегініним (Ольга роздає запрошення на церемонію його укладання, перевіряючи «сценарій» на глядачах), складання чутливого романсу, яким Дуня (та сама, що «шепчут: „Дуня, примечай!“») має привабити потенційного нареченого (причому глядачі мають вирішити, яка рима краща – «холодеєт» чи «обжигает»), – усе це, зрештою, віддаляє героїв від їхнього власного життя, котре вони (напевне, окрім Тетяни) проживають ніби за інерцією, як щось неважливе й несправжнє. Тільки от пожимакий папірчик із віршами Ленського, котрий летить у нього з руки Онегіна, стає тією справжньою кулею, що вбиває його. І нічого вже не виправити.

Простір вистави – чорний кабінет, стіни якого стають поверхнею для відеоанімації (графічні малюнки – найбільшого синім і білим). Посередині – довжелезний стіл: це і «подіум», на якому розгортаються найважливіші епізоди, і «аркуш» для листа Тетяни, і дуельна «доріжка» для Ленського та Онегіна. Костюми – благородних сірих відтінків, стилізовані під пушкінську добу, та червона й смарагдова сукні Тетяни.

Усе – не кричуще, стримане, спрямоване на те, щоб найвиразніше подати актора й текст і створити відповідну атмосферу (як у жахливому сні Тетяни, де вона бачить Ольгу у фаті поряд із Євгенієм, і якісь смути, неначе на осцилографі, хвилями проходять по стінах і фігурах).

Музику Дениса Мартинова в «Онегіні» (на відміну від пісенного світу вистави «Любити») можна назвати, радше, медитативною, тяглою, тужною, такою, що «вимотує душу» (електрогітара та віолончель – ідеальне для цього сполучення).

Актори живуть у матеріалі у ненав’язливому та іронічному стилі, взагалі характерному для Театру на Печерську. Але тут є яскравий контраст – ніжна, пристрасна, глибока, «притаєна» Тетяна (Ольга Ларіна) і рішуча, безцеремонна, навіть вульгарна Ольга (із Світлою Смирноюю, не такою різкою у проявах героїні, ця протилежність не набувала такого абсолютного виявлення, як із Юлією Першутю), котра вся – у плітках, рецептах, анекдотах і ворожіннях, запозичених з Інтернету, та заграванні з глядачами (особливо чоловічої статі). Ленський (Денис Мартинов) і Онегін (Руслан Сокольник) – не такі полярні характери й темпераменти, хіба що Мартинов видається ліричнішим, м’якшим, а Сокольник – більш закритим, насмішкуватим, провокативним.

Самостійна акторська творчість, яка так вітається керівником Театру на Печерську Олександром Крижановським, у цьому випадку дає позитивні результати і для артистів, і для художньої палітри театру в цілому. Шлях від «Прекрасного» та «Пристрастей за „Ідіотом“» до «Онегіна» демонструє безперечну динаміку зростання, ускладнення завдань, формування власного неповторного стилю Дениса Мартинова – Ольги Ларіної і тих, із ким вони працюють постійно (насамперед це художник Дмитро Костюминський, відеокманда Blck Box, віолончелістка Жанна Марчинська, актор Руслан Сокольник).

Денис Мартинов і Ольга Ларіна – цілком дорослі, сформовані митці. Але вони чужі тусовкам і самопіару й тому перебувають ніби на маргінесах, осторонь від мейнстріму – просто займаються творчістю. Між тим ця творчість продукує такі зразки, як «Онегін», – незвичні, ні на що не схожі, тонкі, чуттєві, складні за структурою, гранично сучасні за засобами виразності та цілковито авторські.

Любов Морозова:

Пушкінського «Онегіна» важко назвати актуальним для сучасного українського культурного процесу. Більше того – хоч Пушкін у цьому і не винен, він є своєрідним символом російської культури як такої. На відміну, звісно, від однойменної опери Чайковського, яка преспокійно йде ледь не в кожному українському оперному театрі, бо для музики – інші закони, хоча текст, який лежить в основі, – той самий, пушкінський.

Словом, звернення до пушкінського «Онегіна» поза межами оперного співу сьогодні – справа невдячна. Те, що Театр на Печерську вирішив узятися за цей твір, жодним чином не можна списати на інерцію, адже в постановочний склад увійшла лише молодь. Привід інший, і він досить цікавий: артисти Ольга Ларіна і Денис Мартинов вирішили переосмислити цей текст і як актори, і як режисери. Окрім того, Мартинов виступив ще й як композитор і виконавець на гітарі (Ленський – сучасний бард), а Ольга Ларіна зіграла Ларіну, але не свою повну тезку, а її сестру Тетяну.

Текст Пушкіна виявляється для постановників лише канвою для того, аби побудувати власну розповідь. Безліч вставок і доповнень так зміщують акценти, що перетворюють «Онегіна» геть на іншу історію. Ольга, яка ніби зійшла зі сторінок Instagram, є сучасним поєднанням банальностей і милоти. Тетяна – не інтровертована дівчинка з книжкою, а яскрава майстриня, яка перетворює на мистецтво все, чого торкається. Чоловічі образи так само набагато складніші, аніж в оригіналі. Їхні оболонки наче використані для того, щоб зануритися у самих себе.

Можна сказати, що «Онегін» – історія про самих акторів, які беруть участь у постановці. Окрім перелічених, це ще й Руслан Сокольник і Юлія Першута. Кімната, у якій вони перебувають, – це фактично внутрішній простір, який «містить» у собі стан душі кожного з персонажів у відповідний момент. Відеопроєкції, які з’являються на стінах, ніби продовжують висловлене і невисловлене героями.

Музичний супровід базується на репетитивній техніці. Разом із віолончелісткою Жанною Марчинською Денис Мартинов створює свого роду пасакалію, на яку нашаровуються репліки, що нагадує бароковий принцип композиції. Це надає розповіді зв’язності та стильової глибини.

Приємне поєднання іронії і правдивої відкритості, відсутність надмірної екзальтації, чесність і простота – все це надзвичайно підкуповує. Від постановки загалом лишається відчуття навіть не перевтілення, а розкриття себе через мистецький акт. Актори імпровізують, вступають у діалог із публікою – і все це виглядає ненав’язливо, скоріше, дозволяє встановити довіру і камерність.

Тож у підсумку маємо вдалу роботу артистів-режисерів. Ідучи від акторської складової, постановники насичують п'єсу імпровазацією і не переобтяжують смислами. Це легка і загалом світла історія, яка вивільняє та розкріпає виконавців.

Людмила Олтаржевська:

Режисери-постановники спектаклю «Онегін» – акторське подружжя Ольга Ларіна й Денис Мартинов. І хоча до вистав, зрежисованих акторами, театральна спільнота має особливе, часто не надто схвальне ставлення, – мовляв, кожен повинен займатися своєю справою, – іноді саме з-під акторського пера виходять цікаві рішення.

І Ларіна, і Мартинов уже мали режисерський досвід, у тому числі й спільний. Власне, вони ж у цій виставі разом виходять на сцену і як актори.

Роман у віршах Олександра Пушкіна Ольга та Денис суттєво підкоригували, наповнивши його прозовими діалогами. Це оновлення пішло на користь сценічній інтерпретації відомого літературного твору саме у камерному просторі.

Аби ще більше наблизити героїв Пушкіна до глядача, – хоча в театральній залі відстань між акторами і публікою мінімальна, – автори спектаклю щедро здобрили його інтерактивом. Аудиторію не лише запрошують до розмови, а й частують чаєм тощо.

Відомі зі шкільних часів герої Пушкіна часом сприймаються як сусіди, а тому показовою особливістю постановки є її особлива інтимна аура, трепетна тональність, атмосфера, яка дуже пасує розмовам про кохання.

Спектакль можна порівняти із музично-візуальним мереживом. Події на сцені органічно ілюструє-доповнює-відтіняє як музика, що звучить наживо і в запису, так і відеопроєкційний ряд, який «розмальовував» простір геометричними фігурами, стрімкими лініями, зображеннями тварин, спеціально відзнятими епізодами із життя героїв... Костюми Лідії Луценко відсилають до епохи Пушкіна. А в цілому картинка дуже точно відповідає визначенню «романтична неокласика» – саме так сформулювали автори власний погляд на цей твір.

Наділивши героїв дещо навіть протилежними рисами – романтик Ленський, щира щебетушка Ольга, загадкова Тетяна, прагматичний, а разом із тим шляхетний Онегін, – постановники підвели їх до універсального вердикту: кохання, навіть якщо воно не завжди взаємне чи виснажливе, – неодмінний атрибут людського щастя. Квартет у складі Ольги Ларіної, Дениса Мартинова, Світлани Смирнової і Руслана Сокольника на сцені працює, мов злагоджений механізм. Особливо хочеться відзначити те, як делікатно актори передають один одному естафету першості у залежності від мізансцени.

Зазначимо, що говорити про кохання у театрі, виводячи цю тему на найвищі душевні, філософські вершини, – це завжди виграшно з точки зору актуальності і затребуваності. «Онегін» у цьому сенсі виглядає достойним варіантом, але вистава, як на мене, поступається, насамперед, за складністю форми подачі матеріалу іншим із лонг-листа фестивалю.